

Käyttöoireisen muistisaira ihmisen lääkkeetön hoito

Geriatripäivät 24.-25.1.2008

Tampere

FT Ulla Eloniemi-Sulkava
Vanhempi tutkija, Vanhustyön keskusliitto

24.1.2008

Eloniemi-Sulkava

1

Käyttöoireet

Behavioral and psychological
symptoms of dementia (BPSD)

= Dementian psykologiset ja
käyttäytymisen oireet

24.1.2008

Eloniemi-Sulkava

2

Käyttöoireiden esiintyvyys

- 50-90%, riippuu tutkimusaineistosta ja määrittelystä
  - mukana myös mm. äkilliset sekavuustilat (delirium)
- Pitkäaikaispaikoissa vaikeita käyttöoireita 5-20%:lla asukkaista?

24.1.2008

Eloniemi-Sulkava

3

Käyttöoireiden merkitys

- tuottaa kärsimystä potilaalle
- voi raunioittaa hoitavan omaisen elämän
- tärkein syy laitokseen joutumiseen
- ongelmallista hoitohenkilökunnalle
- sekoittaa osaston toiminnan
- voivat johtaa liialliseen lääkitykseen
- lisäävät kustannuksia

24.1.2008

Eloniemi-Sulkava

4

Käyttöoire

- Psykkinen oire tai haitallinen käyttäytymisen muutos johon pitää puuttua, koska
  - viestii muistisairaahan ihmisen kärsimyksestä
  - aiheuttaa ongelmaa/ stressiä kanssaihmisille ja ympäristölle
  - on toistuvaa
  - on vaikeasti lievennettävissä

24.1.2008

Eloniemi-Sulkava

5

Käyttöoireen vaikeusaste NPI:n mukaan

Lievä

- ko. oire aiheuttaa lievää vaivaa dementoituneelle ihmiselle
- tilanne lievittyy tavallisella rauhoittelulla/ ohjailulla

Melko vaikea

- oire aiheuttaa vaivaa dementoituneelle ihmiselle
- dementoitunut ihminen ilmaisee sitä spontaanisti
- tilannetta on vaikea lievittää

Vaikea

- oire on hyvin voimakas
- aiheuttaa dementoituneelle ihmiselle paljon kärsimystä

24.1.2008

Eloniemi-Sulkava

6

Käyttöoireet NPI:n mukaan

- Harhaluulot
- Aistiharhat
- Levottomuus/ aggressiivisuus
- Masentuneisuus/ alakuloisuus
- Ahdistuneisuus
- Kohonnut mieliala/ epäasiallinen iloisuus
- Apatia/ välinpitämättömyys
- Estottomuus
- Ärtisyys/ mielialan vaihtelu
- Poikkeava motorinen käyttäytyminen
- Unen häiriöt
- Ruokahalun ja syömisen häiriöt

24.1.2008

Eloniemi-Sulkava

7

Käyttöoire muistisairaahan ihmisen näkökulmasta?

- pyrkimys:
  - selviytyä sietämättömässä tilanteessa
  - sopeutua vaikeaan tilanteeseen
  - parantaa elämänhallinnan kokemusta
  - tai saada jonkin muun toive tai tarve toteutumaan

24.1.2008

Eloniemi-Sulkava

8

Ideologista taustaa (1)

- Muistisairaat ovat ensisijaisesti ihmisiä mutta kognitioltaan erilaisia
  - inhimilliset ja juridiset oikeudet
  - samanlaisia onnistumisen ja ihmisyyden toiveita kuin muilla aikuisilla
  - muita aikuisia herkemmin ilmaisevat tunteitaan

24.1.2008

Eloniemi-Sulkava

9

Ideologista taustaa (2)

- Muistisairaahan ihmisen autonomia
  - itsenäisyys, itsemäärääminen, koskemattomuus
  - tarpeiden ja toiveiden kuuleminen ja vakavasti ottaminen
  - muistisairaalta ihmiseltä kysyminen, mielipiteen kuuleminen ja huomiointi
  - yksilöllisen reviirin kunnioittaminen ja tilan antaminen

24.1.2008

Eloniemi-Sulkava

10

Ideologista taustaa (3)

- Asiakkaiden ja ammattilaisten välisen ristiriidan tunnistaminen
  - ihmisten kokemat palvelutarpeet ↔ järjestelmän palvelutarjonta
  - muistisairaat ihmiset tarvitsevat psykologista tukea ja kanssaihmistä ↔ me tarjoamme hoitopalveluja ja hoitokeinoja
  - muistisairaat ihmiset kokevat olevansa normaaleja ja voimavaroja omaavia ↔ me näemme heidät kyvyttöminä ja suojelua tarvitsevinä

24.1.2008

Eloniemi-Sulkava

11

Ideologista taustaa (4)

- Ihmisen (myös muistipotilaan) tunteet ja käyttäytyminen syntyvät tilanteiden ja ympäristön tulkinnoista
- Kognitiivinen kapasiteetti, fyysinen tilanne, elämäntarina, persoonallisuus ja temperamentti ja vaikuttavat tulkintoihin

24.1.2008

Eloniemi-Sulkava

12

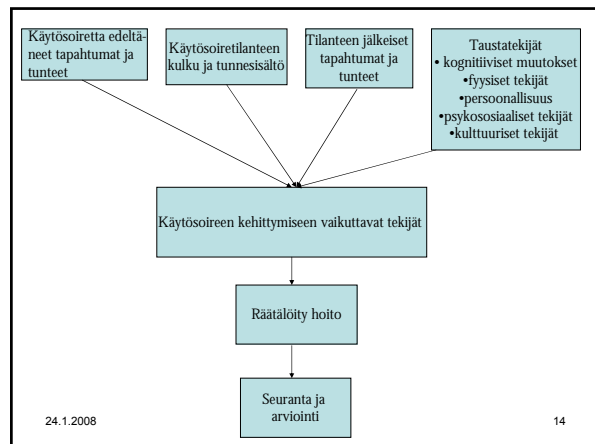
Lääkkeetön hoito

- Taustafilosofia:
  - Käyttäytymisen ymmärtäminen viesteinä ihmisen sisäisestä mielen maailmasta ja pahasta olost, mutta myös toiminnasta jolla hän pyrkii vastaamaan omiin tarpeisiinsa ja toiveisiinsa
- Perustuu käyttäytymisterapeuttiseen lähestymistapaan
- Lääkkeetöntä hoitoa voidaan täydentää asianmukaisella ja määräaikaisella lääkähoidolla.

24.1.2008

Eloniemi-Sulkava

13

24.1.2008

14

Lääkkeettömän hoidon ydinelementit

- Monipuolinen tilannekartoitus sisältäen elämänhistoriakyselyn
- Työryhmän tavoitteellinen selvitys- ja toteutustyö
  - hoitokokoukset
- Rääätälöidyt hoito- ja tukikeinot
- Yhteistyö omaisten/ läheisten kanssa

24.1.2008

Eloniemi-Sulkava

15

Käyttöoireiden kehittymiseen vaikuttavia tekijöitä

- Dementoiva sairaus
  - neurobiologiset muutokset
  - kognitiiviset oireet
  - kritiikin ja arviointikyvyn höltyminen
- Muut fyysiset syyt
- Yksilölliset kokemukset
- Vuorovaikutukseen liittyvät syyt
- Elinympäristöön liittyvät syyt

24.1.2008

Eloniemi-Sulkava

16

Tavallisia syitä käyttöoireisiin

- epämukavuus, huono olo, palelu
- kipu
- infektiot
- matala verenpaine
- epäarvostava kohtelu
- väärä lääkitys
- Lewyn kappale –tauti (hallusinaatiot, aggressiopiuskat)

24.1.2008

Eloniemi-Sulkava

17

Tavallisia syitä käyttöoireisiin (2)

- epäarvostava kohtelu
- tunneherkkyys
- käyttäytymisen normittomuus
- pelko, turhautuminen, itsearvostuksen uhka, kaaoksen tunteet
- virhetulkinnat, väärinymmärrykset
- virikeherkkyys, sisäinen levottomuus

24.1.2008

Eloniemi-Sulkava

18

Ennaltaehkäisy ja räätälöity lääkkeetön hoito rakentuu

- Käyttöoireiden kehittymisen vaikuttavien tekijöiden monipuoliseen ymmärtämiseen ja niiden pohjalta räätälöityyn hoitoon

(vrt. TREA –malli: Treatment Routes for Exploring Agitation; Cohen-Mansfield 2000, Cohen-Mansfield ym. 2007)

24.1.2008

Eloniemi-Sulkava

19

Räätälöidyn ennaltaehkäisyn ja lääkkeettömän hoidon keinoja

- fyysinen perushoito
- hyvä somaattinen ja lääketieteellinen hoito
- vuorovaikutus
  - terapeuttisuus
  - muistelun ja laulun käyttö
- ympäristön parantaminen
- liiketerapia
- toiminnalliset menetelmät

24.1.2008

Eloniemi-Sulkava

20

Räätälöity ennaltaehkäisy ja lääkkeetön hoito:

1. kognitiivisten oireiden merkitys

24.1.2008

Eloniemi-Sulkava

21

Muistin huononeminen

- Tunne- ja tunneilmamuistin säilyminen
  - Pyri ymmärtämään tunne/tarve ja vastaa siihen
  - Viesti positiivisia tunnekokemuksia
  - Muista sanattomien viestien tärkeys
  - Luo turvallinen ja arvostava ympäristö
- ↓
- muistissa olevilla menneisyyden ihmisillä ja tapahtumilla sanoitetaan nykyhetken kokemukset**
- Muistin vääristyminen, virheelliset muistumat sekoittuvat arjen tilanteisiin

24.1.2008

Eloniemi-Sulkava

22

Orientaation häiriöt

- Minuuden hahmottaminen suhteessa aikaan, paikkaan ja henkilöihin
- Viesti: 'olet oikeassa paikassa'
- Yksilöity päivän rytmittäminen, tutut rituaalit
- Puhuttelee myös koko nimellä jota täydennät identiteetin mukaisella nimikkeellä

24.1.2008

Eloniemi-Sulkava

23

Toiminnanohjauksen häiriöt

- vähentynyt spontaanisuus, tavoitetietoisuus ja aloitekyky
- Yleinen hajanaisuus ja keskittymisen ongelmat
- Kokonaisuuksien ymmärtämisen vaikeus
- Suhtaudu sallivasti toiminnalliseen levottomuuteen
- Luo rauhallisuutta elinympäristöön
- Kohdenna huomio tuttuun mikä herättää muistoja ja aktivoi hyvän olon tunteita
- Ole selkeä, vältä selittämistä, viesti tunteiden tasolla

24.1.2008

Eloniemi-Sulkava

24

Afasia

- Kielen ja puheen tuottamisen sekä ymmärtämisen vaikeus
- Toista kerran
- Anna aikaa
- Ole rauhallinen
- Yksinkertaista puheesi
- Luo sanattomilla viesteillä oikea tunnelma

24.1.2008

Eloniemi-Sulkava

25

Apraksia

- Tahdonalaisten liikkeiden koordinaatiohäiriö
- Kätevyys häiriö
- Vältä pakottamisen ja kiireen tunnetta
- Älä vaadi
- Älä anna ohjeita
- Näytä mallia
- Kiinnitä huomio pois toiminnan suorittamisesta (tahaton toiminta yleensä sujuu)
- Tue erilaisten ilmaisumuotojen kokeilua (maalaaminen, piirtäminen)

24.1.2008

Eloniemi-Sulkava

26

Agnosia

- Hahmottamisen häiriö
- Kyvyttömyys tunnistaa tuttuja kasvoja ja esineitä
- Panosta ympäristön:
  - valoisuuteen
  - selkeyteen
  - oikein käytettyihin värikontrasteihin
- Sivuuta kömmähdykset, ohjaa hienotunteisesti
- Muista että peili ja televisio voivat aiheuttaa virhetulkintoja
- Opasta omaista kontaktin luomisessa

24.1.2008

Eloniemi-Sulkava

27

Räätälöity ennaltaehkäisy ja lääkkeetön hoito:

2. kritiikin ja arviointikyvyn höltymisen merkitys

24.1.2008

Eloniemi-Sulkava

28

Kritiikin/ arviointikyvyn höltyminen

- Käyttäytymisen normittomuus
- Seksuaaliset käytösoireet
- Positiivinen huomiointi, arvostava asennoituminen
- Asiallinen suhtautuminen joka ei vahvista käytösoiretta
- Positiivisten toimintojen löytäminen, esim. päivittäinen ulkoilu
- Kieltäminen tai rajojen asettaminen ei yleensä toimi

24.1.2008

Eloniemi-Sulkava

29

Räätälöity ennaltaehkäisy ja lääkkeetön hoito:

3. henkilökohtaisen ja kulttuurisen taustan merkitys

24.1.2008

Eloniemi-Sulkava

30

Henkilökohtainen ja kulttuurinen tausta (1)

- Kognitiivisen toimintakyvyn heikkenemisen yksilölliset ja henkilökohtaiset merkitykset
  - tunnereaktioina: kiukku, hätäytyminen tai suru ja vetäytyminen jos sairaus heikentää itsearvostuksen kannalta keskeisiä taitoja
- Elämänaikaiset mielen mallit eivät toteudu
- Pereköy ihmisen taustaan mahdollisimman hyvin
- Autonomiaa kunnioittava vuorovaikutus
- Erilaisuutta arvostava toimintakulttuuri
- Erilaisuutta kunnioittava vuorovaikutus

24.1.2008

Eloniemi-Sulkava

31

Henkilökohtainen ja kulttuurinen tausta (2)

- Hoitopaikassa asumisella on kielteisiä merkityksiä identiteetille
- Persoonallisuustekijät näkyvät käyttäytymisessä
- Aiempi selkeä käsitys itsestään ja toimintatavoistaan tukee kompensatiokeinojen säilymistä
- Arvomaailman merkitykset
- Ymmärrä tilanne kyseisen ihmisen näkökulmasta
- Hyödynnä omia yhteistyökumppaneina
- Työryhmän yhteinen pohdinta ja suunnittelu, tavoitteellisesti toteutettu tukeminen, tilannearviot

24.1.2008

Eloniemi-Sulkava

32

Räätälöity ennaltaehkäisy ja lääkkeetön hoito:

4. fyysisten tekijöiden merkitys

24.1.2008

Eloniemi-Sulkava

33

Fyysiset vaivat

- Muut sairaudet
- Infektiot
- Kuivuminen
- Ummetus
- Kipu
- Matala verenpaine
- Väsymys
- Soveltumaton lääkitys
- Puutteellinen ravitsemustila
- Lääkityksen tarkistuttaminen
- Kivun lääkehoito ja lääkkeetön hoito
- Matalan verenpaineen hoito
- Sokeritasapainon hoito
- Huonovointisuuden hoito synnynnäisestä
- Ravitsemushoito

24.1.2008

Eloniemi-Sulkava

34

Räätälöity ennaltaehkäisy ja lääkkeetön hoito:

5. vuorovaikutukseen liittyvien tekijöiden merkitys

24.1.2008

Eloniemi-Sulkava

35

Ei-toivottu vuorovaikutus

- kärsimätön ja kiireinen
- epäluotettava
- epäarvostava
- fyysistä tai henkistä reviiä uhkaava
- Vailla aitoa välittämistä ja huolenpitoa
- vailla riittävä selkeyttä ja johdonmukaisuutta
- monimutkainen puhetapa

Hyvä vuorovaikutus

- ollaan kanssaihmissä ilman yläpuolella-alapuolella – asetelmaa
- sisältää psykologista tukea
  - turvallisuus
  - luotettavuus
  - kunnioittaminen
  - selkeys
  - aito välittäminen
  - onnistumisen kokemuksia

24.1.2008

Eloniemi-Sulkava

36

Räätälöity ennaltaehkäisy ja lääkkeetön hoito:

6. elinympäristöön liittyvien tekijöiden merkitys

24.1.2008

Eloniemi-Sulkava

37

Elinympäristöön liittyvät tekijät

- Uusi ympäristö
- Melu, rauhattomuus
- Epäarvostava ilmapiiri
- Epäluotettava ilmapiiri
- Vaikeasti hahmotettava ympäristö
- Ympäristön provosoivat viestit
- Kotiutumisen tavoitteellinen tukeminen
- Elinympäristön tunnelmien arviointi
- Toimintakulttuurin arviointi
- Mieti, kuinka tämä ihmisen kokee ympäristön
- Muista, että useimmiten tunnemuisti toimii: ennalta ehkäisyyn mahdollisuudet
- Vältä provosoivia viestejä
- Viesti levollisuutta, tilannehallintaa ja positiivisia tunnekokemuksia

24.1.2008

Eloniemi-Sulkava

38

YDINSANOMAT

24.1.2008

Eloniemi-Sulkava

39

- Muistisairaille ihmisillä on samat oikeudet, samanlaisia tunteita ja tarpeita kuin meillä.
- Muistisairaat ihmiset tarvitsevat kanssaihmistä, psykologista tukea ja autonomian kunnioittamista.
- Omaiset ovat asiantuntijoita ja yhteistyökumppaneita.

24.1.2008

Eloniemi-Sulkava

40

- Käyttösoireista kärsivän dementoituneen ihmisen hoito on ensisijaisesti lääkkeetöntä.
- Lääkkeettömän hoidon taustafilosofiana on se, että muistisairaana ihmisen käyttäytymiseen on potilaan näkökulmasta mielekkäitä syitä, jotka pyritään selvittämään ja räätälöimään hoito niiden pohjalta.
- Lääkkeetöntä hoitoa voidaan täydentää asianmukaisella ja määräraikaisella lääkehoidolla.

24.1.2008

Eloniemi-Sulkava

41

- Käyttösoireista kärsivän dementoituneen ihmisen hoito vaatii analyyttistä työorientaatiota, toivoa luovaa optimismia sekä oman ja työyksikön toiminnan reflektointia.
- Hoitotulokset edellyttävät sovittuun interventioon sitoutumista.
- Sovitun hoidon muokkaaminen ja kehittäminen edellyttävät systemaattisen seuranta ja arviointia.
- Laaja dementiaosaaminen ja moniammatillinen yhteistyö mahdollistavat ratkaisujen löytymisen vaikeisiin käyttösoireisiin.

24.1.2008

Eloniemi-Sulkava

42

Kirjallisuutta (1)

- Alhainen K, Viramo P, Sulkava R. Vaikean demensian hoito. Opas lääkäreille ja terveydenhuollon henkilökunnalle. Lundbeck Oy, Turku 2004
- Ballard CG ym. Dementia: management of behavioural and psychological symptoms. Oxford University Press, NY, USA 2001.
- Eloniemi-Sulkava U. Käyttöoireisten dementoituneiden lääkkeetön hoito. Vanhustyö 2006; 1: 10-13.
- Erkinjuntti T ym. Muistihäiriöt ja dementia. Kustannus Oy Duodecim, Helsinki 2006.
- Killick J, Allan K. Communication and the care of people with dementia. Open University Press, Philadelphia, USA 2001.
- Laaksonen R, Rantala L, Eloniemi-Sulkava U. Ymmärrä – tule ymmärretyksi. Vuorovaikutus dementoituneen kanssa. Sarja: Demensiotilaiden hoidon kehittäminen, julkaisu no 6. Suomen demensiohoitoyhdistys ry. Kuopion liikekirjapaino 2002.

24.1.2008

Eloniemi-Sulkava

43

Kirjallisuutta (2)

- Laurila J, Pitkälä K, Rahkonen T. Demensiotilaa äkillisen sekavuusoireyhtymän hoito, Suomen demensiohoitoyhdistys, Helsinki, 2
- Sulkava R, Eloniemi-Sulkava U. Miten tulen toimeen vaikka minulla on Alzheimerin tauti. Suomen demensiohoitoyhdistys, Helsinki, 2005.
- Sulkava R, Viramo P, Eloniemi-Sulkava U. Demensioihin sairauksiin liittyvät käyttöoireet. Suomen Demensiohoitoyhdistys, Helsinki, 2005
- Viramo P ym. Kuntoutusratkaisuja dementoituneen ihmisen arkeen. Suomen Demensiohoitoyhdistys, Helsinki 2001
- Viramo P, Huusko T, Joiniemi M, Sulkava R. Demensiotilaa lääkehoito – opas lääkäreille ja hoitohenkilökunnalle. Suomen Demensiohoitoyhdistys, Helsinki 2004.

24.1.2008

Eloniemi-Sulkava

44

Demensiotieto

1. Puh. 0800-1-36912

- kaikille avoin tietopalvelu
- arkisin klo 10-12

2. demensiotieto@demensiohoitoyhdistys.fi

- konsultaatiokanava ammattilaisille
- vastaukset kahden työpäivän kuluessa

24.1.2008

Eloniemi-Sulkava

45

